

Podplukovník Josef Hloušek:

Výrobní soběstačnost, její důležitost pro obranu státu a jak jí stát může dosáhnouti.

(Dokončení.)

5. Politika finanční.

Každá výroba má nezbytně potřebí kapitálu zařizovacího a provozovacího a vedle toho i úvěru.

Bude proto cílem politiky finanční tvoření kapitálu, aby si stát utvořil i silnou finanční bási své existence a pro její uhájení.

Tvoření kapitálu musí býti promyšlené, stabilní, nestranné a musí býti plánovitě připraveno; o této přípravě budeme uvažovati až v oddílu „O problému finančním“.

Shrneme-li své úvahy o hospodářském plánu k dosažení výrobní soběstačnosti pro účely obrany státu, můžeme vytknouti asi tyto nejhlavnější úkoly, ke kterým nutno v tomto plánu hlavně přihlížeti:

1. Zajištění vlivu státu ve smyslu autoritativním i meritorním na otázky hospodářské.

2. Zjištění národohospodářské situace státu.

3. Dosažení rovnováhy mezi všemi hospodářskými složkami (dohoda mezi zemědělstvím, průmyslem, živnostnictvem a obchodem) a výrobní stability.

4. Programové odstraňování hospodářských (výrobních, zásobovacích atd.) nedostatků a příprava hospodaření pro účely obrany státu ve všem, čeho by mohl nastat ve válce nedostatek.

5. Programové vybudování dopravy a provedení příprav pro dopravu válečnou.

6. Výchova občanstva pro úkoly hospodářské se zřetelem k hospodářství válečnému (školství, sociální péče).

7. Zajištění státní spolehlivosti všech hospodářských složek.

8. Zajištění finanční base pro předvídané úkoly mírové i válečné.

Všeobecně bude to vydávání zásadních směrnic za účelem zjednotání podmínek pro soulad všech zájmů na základě pečlivého zkoumání konjunktury a statistických šetření, ale i potírání egoismu jednotlivých složek na újmu celku, aby se předešlo vše, co by mohlo ohroziti hospodářský prospěch státu a jeho obranu.

To ovšem předpokládá vybudování hospodářského parlamentarismu.

Poněvadž účinnost jednotlivých hospodářských prostředků je různá jak intenzitou, tak i časově, některé působí totiž ihned, jiné až časem, bude nutno, aby na tuto důležitou okolnost bylo při přípravě a provádění hospodářského plánu pamatováno (nebezpečí v prodlení).

C. Problém technický.

Se vzrůstajícím významem výroby pro účely obrany státu vzrůstá i význam technický.

Úkolem techniky ve výrobě se stanoviska soběstačnosti je vytvořiti technickou základnu a příznivé technické podmínky pro zvýšení produkce (prvotní i průmyslové), zjednodušení, zlevnění a zlepšení výroby, jakož i nahrazení scházějících nezbytných surovin a plodin přístupnými surovinami a plodinami nebo náhradami (base surovin, base účinnosti).

Mocnou pobídkou vynalézavosti je zajisté tlak pochodící z nutnosti a nejjistější cestou k technickému pokroku je cesta vědecká.

Tlak pochodící z nutnosti je v našem případě dán nezbytností dosažení výrobní soběstačnosti a cestu vědeckou bude musit státi urovnávat podporou odborného školství (zvýšení technické vzdátnosti), jak jsme se již zmínili v úvahách předchozích, a soustavného

v ý z k u m n í c t v í, t. j. zařizováním výzkumných ústavů a laboratorů (základní badání, hledání a zdokonalování konstrukcí i výroby, vypracování návrhů technických podmínek předpisů a výkresů, stanovení pracovních pochodů, konstrukce nástrojů, měřidel, přístrojů a zařízení, zkoušky materiálu atd.), podporou p o k u s n í c t v í (návrhy zkoušek, jich provádění a zhodnocení, hledání nejvýkonnějších typů), organizací t e c h n o l o g i c k ý c h p o r a d e n (nákup a zkoušení strojů, poučování o výkonnosti a výrobních nákladech strojů, o nových výrobních metodách a p.), technicko-tepelných poraden (tepelná hospodárnost), rozpisováním vědeckých i praktických s o u t ě ž í, zakládání technických knihoven a p.

Zvláště bedlivému uvážení bude nutno podrobiti:

1. otázky technicko-zemědělské a výživy (zvýšení zemědělské produkce, zvětšení osevní plochy, umělé uchování potravin na delší dobu, hledání nových zdrojů pro výrobu potravin);

2. otázky výroby průmyslové (vědecké řízení práce, racionalizace výroby, dělba práce, přizpůsobení vojenské techniky poměrům v životě civilním, tedy simplifikace, normalizace atd., jak zmíněno již v stati o politice výrobní, zavádění pohonných konstrukcí, jichž pohonná látka je v dostatečné míře vždy přístupna, pořizování katastrof podniků, náhrada scházející výroby a surovin, polotovarů a tovarů pro výrobu finální);

3. otázky techniky dopravní (stavby, zařízení, dopravní prostředky);

4. otázky zásobování a skladišť (válečná záloha potravin, výzbroje, výstroje, surovin, polotovarů a tovarů, jejich velikost a obměna, umístění a zařízení skladišť).

Je třeba také pamatovati na velký význam j e d n o d u c h o s t i konstrukcí, hlavně vojenských, vzhledem na masovou výrobu ve válce a rovněž i na nutnost kritického omezování přemrštěných požadavků konstruktérů na jakost materiálu, a to právě ve velkém zájmu soběstačnosti (plýtvání drahým materiálem).

Důležitost patentů vyžaduje vhodného zákonodárství, aby již v míru byla státu zajištěna možnost v y u ž í t í v š e c h v y n á l e z ů v prospěch jeho obrany.

Nutno pamatovati i na opatření nutná k utajení všech vynálezů a výroby výzbroje a i jiných předmětů pro účely obrany státu, které zvláště pro svůj specifický bojový význam mohou býti t e c h n i c k ý m p ř e k v a p e n í m, neboť požadavek t e c h n i c k é p ř e v a h y a překvapení pro moderní obranu státu je nanejvýš nutný.

Podmínky rázu technického jsou proto jádrem smluv uzavíraných mezi dodavatelem a objedávajícím (státním resortem, úřadem atd.) a musí býti pečlivě připraveny (postupný plán výrobní).

Materiál uložený vzhledem k výrobní soběstačnosti musí býti rovněž obměňován podle přesného technického plánu.

Velké otázky musí býti řešeny programově a odborně orgány státu pro tyto úkoly pečlivě vybranými a speciálně školenými a za součinnosti kruhů vědeckých i zájmových (poradní sbory pro otázky technické), jestliže choullostivost a důvěrnost daných problémů takové projednání nevyučuje.

Nemožnost konkrétních technických předvídání vyžaduje technickou přizpůsobivost a pohotovost výroby; čím bude větší, tím bezpečněji bude zajištěna i výrobní soběstačnost státu.

Bude proto velmi nutné stále srovnávat stav domácí techniky se stavem techniky v zemích technicky vynikajících sledováním důležitých projektů, novinek a pokroku v cizině. Za tím účelem bude nutno organisovati dokonale technické i obchodní zpravodajství (konsulární služba, evidence všech patentů, evidence vlastních příslušníků odborníků žijících v cizině) a umožniti vlastním odborníkům pobyt v cizích závodech a ústavech (studijní stipendia) a podle potřeby vysílati do ciziny i vlastní vynikající odborníky s určitými technickými úkoly; bude to prospěšné i domácí výrobě vůbec, neboť studiem a pobytem v cizině získá se širší technický rozhled a odborné zdokonalení.

Vysílání do ciziny musí se ovšem díti plánovitě, systematicky a se zvláštním zřetelem k požadavkům obrany státu, tedy i s úkoly vojensko-technickými (studium technických otázek v cizích armádách).

Velkou výhodou pro technický pokrok se všemi důsledky pro domácí výrobu je konečně i přímá účast domácích podnikatelů a finančních kruhů v podnicích v cizině.

D. Problém finanční.

Kapitál v každé hospodářské činnosti má úlohu nejdůležitější a je proto povinností vlád a parlamentů pečovati o tvoření a posílení domácího kapitálu k výrobě statků vůbec a statků pro účely obrany státu zvláště.

Účast cizího a státně nespolehlivého kapitálu musí býti státem brzděna a opatrně regulována resp. eliminována, aby neovládla zejména důležitá výrobní odvětví a především ne ona, která jsou základní při výrobě pro účely obrany státu, jako na př. zemědělství, průmysl letecký, zbrojní, výbušinářský, dusíkatých látek, některých látek chemických, pohonných hmot, výroby horní a hutní a i jiné.

Ze souvislosti mezi snahou po dosažení výrobní soběstačnosti pro účely obrany státu a potřebou nutných finančních prostředků můžeme vyvoditi základní požadavek, že stát musí výrobu prohlášenou za nezbytnou podporovat veškerým úsilím.

Nelze sice v zásadě upřít, že každé hospodářské podnikání musí býti hospodářsky odůvodněno, ale jde-li o existenci státu, nelze hospodářský důvod klásti nejvýše.

Všeobecně musí dále platiti zásada, že z výtěžku podnikatele smí stát odnímati jen tolik, aby podnikatel neztratil zájem na podnikání, a proto zařídí stát vzhledem na výrobní soběstačnost svou daňovou politiku; bude tedy důležitou výrobu chrániti různými prostředky, jako poskytováním přiměřených daňových a poplatkových slev nebo vůbec osvobozením od daní, poplatků a přírůžek, ba dokonce i udělováním výrobních premií, státních subvencí a poskytováním úrokových garancí.

O monopolových dávkách zmínili jsme se již dříve.

Sluší ovšem zdůrazniti, že čím větší výhoda, tím opatrněji a výjimečněji smí býti poskytována a co možná jen dočasně (nutnost občasné revise zatížení výroby, obchodu a konsumu).

Všeuzitečným podnikům dopravním, elektrickým, vodohospodářským a p. lze uděliti i jiné finanční výhody, a to právo vydávati dílčí dlužní úpisys spojené s určitými daňovými výhodami.

Pro obchod a výrobu a hlavně pro export je neobyčejně důležitá stabilita měny a stát musí své finance a hospodaření spravovati tak, aby ji dosáhl.

V moderním podnikání nelze se obejít bez úvěru. Je proto nezbytně nutno, aby byla poskytnuta, zejména drobnějšímu podnikateli, možnost dlouhodobého úvěru a stát musí i po této stránce uplatnit svůj vliv, aby se domácí podnikání nedostalo pod vliv a kontrolu ciziny (hypoteční úvěr průmyslový, fond pro podporu pojišťování exportních úvěrů).

Aby nebyl státní rozpočet nemírně zvyšován, nutno výdaje co možná rozvrhnouti na delší dobu (na několik let) a regulovati tempo investic.

Lze toho dosáhnouti hospodářstvím fondovým při vhodném způsobu umořovacím a kontrole upotřebení (silniční fond, investiční fond železniční, fond pro účely obrany státu a i z jiných titulů).

Jednotlivé hospodářské úkoly musí býti realizovány podle svých nezbytností, důležitosti a významu, tedy programově.

Rozpočet má býti sdělán tak, aby nemusil býti překročován a aby státní nezbytnosti byly přece zabezpečeny. Vláda i parlament musí se snažit udržeti stabilitu vydání a finanční rovnováhu za všech okolností.

Hospodářský stav státu se jeví mezi jiným také ve výši jeho dluhů a v břemenech spojených s jich umořováním. Poněvadž s velikostí státního dluhu mizí snadno i důvěra ciziny především ve všech hospodářských, bude se stát snažit, aby své dluhy uplácel a tak zvyšoval vážnost a důvěryhodnost vlastního obchodu a výrobě a částky věnované na zúročení státního dluhu uvolnil pro úkoly jiné.

Vzhledem k úlevám a podporování v prospěch výrobní soběstačnosti a tedy úbytku svých příjmů musí stát nalézt nové prameny příjmů (daňová politika, zvýšení platební potence obyvatelstva, racionalisace v státním a veřejném hospodářství, opatření výhodných úvěrů, provádění úspěšných finančních operací).

V určitých případech může býti k úhradě prokázaných nezbytných výdajů použito i úvěrových operací; je třeba ovšem pečlivě uvážiti hospodářské důsledky, které bývají velmi tíživé, a vedle toho zvyšování státního dluhu prestiže v cizině nepřidá.

Na finanční otázku se stanoviska obrany státu nutno se tedy dívat se vši vážností a jeví se proto nutnost podle požadavků všech ve věci zúčastněných složek konstruovati celkový obraz finančních úkolů a konečně i finanční plán, který musí obsahovati i položky pro dosažení výrobní soběstačnosti.

Finanční plán bude záležeti především:

1. v sestavení celkové peněžní potřeby pro určitou dobu na základě požadavků jednotlivých resortů státní a veřejné správy a kri-

tického uvážení předpokládaných hospodářských poměrů v míru i za války,

2. v sestavení dílčích finančních plánů pro každý státní (veřejný) resort,

3. v zajištění finanční pohotovosti státu.

Ministerstvo financí jako odpovědný resort za finanční pohotovost státu musí tento finanční plán ve spojení se všemi zúčastněnými složkami státními (veřejnými), jakož i se státní bankou (Národní bankou) a podle zásad dobrého finančníka a národohospodáře připravit.

E. Problém organizační.

Řešení problému výrobní soběstačnosti jest úkol, jak z předšlých úvah vidět, tak rozsáhlý a komplikovaný a dotýká se tolika složek lidské činnosti, že může býti s úspěchem řešen jen orgánem zvlášť pečlivě pro tento úkol uzpůsobeným. Tento orgán bude nástrojem nejen k řešení samého problému výrobní soběstačnosti, ale i nástrojem pro zajištění harmonické spolupráce v tolika různých oborech mnohdy zdánlivě bez zřejmé souvislosti s daným úkolem a proto i k odstraňování příčin k eventuálním sporům a sporům samých.

Otázky výrobní soběstačnosti jakožto důležitou součást problému obrany státu bylo by třeba řešiti v témže meziministerském orgánu, kterému je svěřena všeobecná agenda přípravy obrany státu, a to tím způsobem, že by se jednalo komise (oddělení) tohoto společného orgánu pro věci obrany státu zabývala jen otázkou výrobní soběstačnosti a podle zásad v této studii uvedených určila cesty a prostředky, jak jí dosáhnouti.

Materiál pro tuto komisi by shromáždil a připravil vždy ten resort, kterému podle příslušnosti náleží, nebo podle předem sjednané dohody by bylo určeno hospodařiti s tím oním předmětem (věcným prostředkem atd.). V každém ministerstvu (úřadu) musila by proto býti agenda výrobní soběstačnosti také účelně organizována.

Do komise by mohli býti přibráni pro některé důležité otázky národohospodářské, technické atd. i odborní poradci (vědci, praktikové), aby nebylo snad přehlédnuto něco, co by mohlo míti vliv na zájmy obrany státu a na celek vůbec. Nesměla by tím ovšem trpěti důvěrnost projednáváné materie.

Všeobecně musí práci v komisi předcházeti objektivní studium otázek všemi tangovanými činiteli a teprve pak diskuse v komisi. Jestliže bylo podle výsledku diskuse navržené usnesení uznáno za možné, bylo by nutno je předložiti k schválení činitelům k tomu příslušným ať již v projednání parlamentním aneb jen samé vlády.

Vojenské správě by musilo býti vyhrazeno právo projednávati specificky vojenské otázky soběstačnosti ve vlastní působnosti.

Schválená usnesení bude pak nutno realizovati určenými k tomu resorty (úřady), a to podle přednosti a účelnosti buď již v míru (zcela nebo částečně) nebo jen připravit pro případ mobilisace.

Tyto mobilisační přípravy musí býti pojaty do příslušných mobilisačních plánů jednotlivých resortů.

Vedle této, jak bychom mohli označiti, úřední organizace pracovní musí si vláda všímati a uplatniti svůj vliv i na zájmové organizace zemědělské, živnostenské, průmyslové, obchodní, vědecké, finanční a sociální jednak, aby byla utvořena široká síť spolupracovníků o problému výrobní soběstačnosti, jednak zároveň i proto, aby se činnost těchto organizací vyvíjela ve smyslu příznivém pro tento úkol.

Je totiž vliv zájmových organizací na národohospodářské, ba i politické poměry často rozhodující, zejména organizací kapitálové nebo početně silných.

Podniky se sdružují k lepšímu využití závodů sloučením výroby a prodeje v trusty, v kartely, v syndikáty, které přesahují i hranice jednoho státu.

Účinky takovýchto sdružení pro výrobu jsou dalekosáhlé (monopolní postavení, krise z nadprůměrné výroby, znemožnění vzniku nových podniků a jiné) a proto stát je nucen vyrovnávati zájmy jednotlivých hospodářských složek, aby nebyly ohroženy jeho vlastní zájmy.

Jestliže zájem státní převyšuje zájem hospodářský, může si vynutiti na př. zájem vojenský, aby železnice nebo některé továrny zbrojní (střelivo, zbraně), letecké, na výbušiny a i jiné, byly přímo ve správě vojenské.

I fiskální důvody mohou si vynutiti výrobu v státní režii, aby byl zajištěn pevný příjem, jako na př. výroba tabáková, dobývání a úprava soli.

I jiné důvody mohou nastati, aby stát provozoval výrobu sám, na př. hornictví, kdy výroba je spojena s velkým risikem a neskytá jistoty zisku.

Takovým důvodem může býti i nutnost dosažení výrobní soběstačnosti.

V poslední době zdá se osvědčovati ve výrobním podnikání kapitálová účast státu, který jsa účasten ve správě závodu jen svými zástupci, může na podnikání vyvinouti dostatečný vliv, aniž jinak administrativně ztíží jeho chod.

Nejlepší a nejpružnější formou výrobního podnikání zůstává ovšem podnikání soukromé, které pobádáno snahou po zisku, vyvíjí nejvyšší stupeň podnikavosti.

Vedle podnikání soukromého osvědčuje se i podnikání družstevní, které v dnešním hospodářském životě začíná nabývati velmi silných posic.

Rozhodnouti, kterou formu podnikání by bylo třeba voliti k dosažení výrobní soběstačnosti, bude nutno ponechati praktické potřebě a účelnosti.

Naše úvahy, pokud jde o organizační formy ať řídicí a poradní nebo provádějící a produkující můžeme shrnouti asi v ten smysl, že stanovití nějaké přesné schema předem nebude možné, neboť o nich rozhodovati bude především hospodářský život sám a stát musí dbáti hlavně na to, aby se nevyhnuly jeho vlivu a nevyvíjely činnost směřující proti jeho zájmům.

IV.

Závěr.*)

Mimovolně se vybaví nám otázka: Do jaké míry je náš stát soběstačný ve výrobě? Jen velmi stručně můžeme se dotknouti této konkrétní otázky. Občan čs. jako činitel ve výrobě jistě prokázal svou schopnost tvůrčí, organizační i produkční, neboť stav prvotní výroby i průmyslové v ČSR. je na značné výši, ba v některých oborech docela vynikající. Druhý činitel ve výrobě příroda, ač relativně bohatá, přece neskýtá jednak všechny plodiny a suroviny, jednak ne v žádoucí jakosti a množství tak, že ve výživě a výrobě nejsme dosud soběstační.

Geografické položení našeho státu bez vlastního moře a pak jeho zvláštní tvar s příliš dlouhými hranicemi se stanoviska obrany zmenšují soběstačnost ve výrobě, neboť výrobních podniků a zdrojů surovin umístěných v pohraničí nemohlo by být event. využito k válečné výrobě. Dopravní spojení (železnice, silnice) ve smyslu potřeby bývalého státu jsou orientovány ze severu k jihu, kdežto orientace našeho státu vyžaduje, aby byly vystavěny od západu k východu. Analýsa našich hospodářských poměrů nemohla být dosud provedena, neboť naše statistická služba nemohla z úsporných důvodů provést všechna nutná šetření. Obchodní bilance ČSR. vyjma první čtvrtletí 1929 je velmi příznivá; stabilita měny je od let téměř beze změny. Státní dluh není však dosud splacen, reparační problém je ještě nerozřešen. Poměry sociální jsou relativně uspokojivé, zaměstnanost velmi dobrá, poměry kulturní na západě velmi příznivé, na východě ještě neuspokojující.

Řešení problému výrobní soběstačnosti v ČSR. bude tedy třeba započítí provedením nutných statistických šetření, abychom poznali skutečný národohospodářský stav ČSR. a podle toho pak zařídili vše, čeho bude potřeby, a to asi v tom smyslu, jak jsme o tom uvažovali v této studii. To bude možno jen tehdy, jestliže se všichni činitelé výroby loyálně dohodnou, hlavně zemědělství s průmyslem. Bez obětí to sotva půjde, a poněvadž obětí je schopen jen ten, kdo miluje svou vlast, nezbude než spoléhati jen na činitele státu oddané a budovati na nich.

Bude také ještě třeba doplniti politické svazky k našim spojencům i svazky hospodářským i.

Na konec ještě připomínku. Mnohého zalekne snad rozsah příprav a přílišné teoretisování problému soběstačnosti. Budou to asi vojenské kruhy, kterým nebude sympatická příprava na dlouhé lokty, kruhy nevojenské budou zase poukazovati na pokus vojenské správy proniknouti i do sféry národohospodářské.

*) Studie tato byla vypracována v první polovině roku 1929. Od té doby nastaly některé podstatné změny v národohospodářském životě v ČSR., zejména: reparační problém byl již vyřešen. Názor na způsob jeho řešení není jednotný, ale je jisto, že i přes tíživá břemena reparační zmizela aspoň trapná nejistota. Závěrečný účet státního hospodaření za rok 1929 vykazuje aktivní výsledek hospodaření rozpočtového a bilance státních podniků je příznivá. Naproti tomu státní dluh vzrostl a nezaměstnanost stoupla. Treba však mít na zřeteli, že nezaměstnanost jest zjevem světovým.

I zde bude nutné vyrovnání mezi oběma směry názorů. Jde-li však o tak velké úkoly, jako je na jedné straně zachování hospodářské rovnováhy státu a na druhé straně zajištění jeho obrany, není pochyby o tom, že nutno postupovati s naprostou svědomitostí a hospodárností, neboť bez hospodářského zajištění obrany stala by se tato obrana pak jen zoufalým zápasem.

Zakončíme tím vroucím přáním, aby národu našemu nescházely nikdy vůdčí osobnosti s jasným rozumem, iniciativních a velkých morálních kvalit.

Tato studie buď považována jen za pouhý pokus o analýsu problému výrobní soběstačnosti.

Prameny:

Dr. Dobroslav Krejčí: Základy statistiky zvláště zemědělské a družstevní. Praha 1920. Nákladem ministerstva zemědělství.

Dr. Karel Engliš: Národní hospodářství (příručka). Brno 1924. Nakladatel Fr. Borový v Praze.

Dr. Josef Gruber: Průmyslová politika. Nákladem Spolku čs. právníků „Všehrd“ v Praze, 1922.

V. Ihl: Předpoklady naší obchodní politiky (viz Obzor národohospodářský, ročník XXXII., 1927, str. 90).

Mimo to byla sledována literatura národohospodářská vůbec, zejména národohospodářská rubrika čelných čs. listů, především referáty od vynikajících národohospodářů, jako dra Hodáče, dra Preisse, J. Hejdy, inž. A. Kappa, dra L. Navrátila, dra Verunáče a i jiných.

Kapitán Jiří Jeníček:

Knihovna a čítárna vojenských zátiší v službách vojenské mravní výchovy.

(Dokončení.)

IV.

Tisk je svědomí národa. Denní politický tisk je nejen svědomím národa, ale i jeho srdcem. Všeobecně mluvíme o denním politickém tisku jako o velmocí. A ne neprávem! Vždyť síla denního politického tisku je tak veliká, že je proti němu kdokoli bez moci, nebrání-li se mu a neodráží-li jeho útoky opět tištěnou literou.

O významu a úkolu denního tisku a časopiseckého tisku vůbec panují ve vojenských kruzích nestejné názory. Kniha není námi považována za tak silné a průbojné ideové aktivum, jako je považován denní a periodický tisk. Mnozí příslušníci našich kruhů jsou přesvědčeni, že různé časopisy s tendencemi antimilitaristickými nebo socialisticky doleva pošinutými nepatří vojákovi do rukou. Vidí v nich jistě právem nepřátele branné idey. Ale tu je třeba podotknouti, že za nepřátele musíme považovati jen ten tisk, který pracuje zřejmě proti existenci státu, proti branné přípravě a proti státnímu zřízení vůbec. Takový tisk nedávejme vojínovi do rukou. Bylo by však mylné, kdybychom se domnívali, že vojíní takových časo-